

Tiesību teorijas, tiesību filozofijas un Latvijas tiesību vēstures jomas kvalifikācijas eksāmena vērtēšanas vadlīnijas (2022. gada vasara)

Teorētiskā daļa

1. Latvijas Republikas Satversme ir viena no vecākajām joprojām spēkā esošajām konstitūcijām Eiropā un pasaulē. Satversmes simtgadē īpaši iezīmējas tās spēja nenovecot, ko sekmē Satversmes piemērotāju (jo īpaši Satversmes tiesas) attīstītā pieeja Satversmes iztulkošanai. Satversmes normu satura noskaidrošanā tiesību normu interpretācijas pamatmetodes papildinātas ar jaunu interpretācijas metodi (dinamiskā), palīgmehānismu (salīdzinošā) un principiem (atvērtība starptautiskajām tiesībām).

- Īsi raksturojiet dinamisko iztulkošanas metodi un pamatojiet tās nepieciešamību (3 punkti).
- Īsi raksturojiet salīdzinošo palīgmehānismu un nosauciet, kāds salīdzināšanas orientieris izmantojams tās ietvaros (3 punkti).
- paskaidrojiet, kā īstenojama Satversmes 8. nodaļā ietvertā pamattiesību normu atvērtība starptautiskajām tiesībām un nosauciet vienu piemēru! (4 punkti).

Sagaidāmā atbilde:

- 1. komponente

Plaša teleoloģiskās metodes izmantošana, orientējoties uz normas mērķi un tādas jēgas izsecināšana, lai sasniegtu lietderīgu un taisnīgu rezultātu. Tās ietvaros izmanto arī salīdzinošo palīgmehānismu, orientējoties uz Rietumu tiesību lokam piederīgu demokrātisko tiesisko valstu modernajām konstitucionālo tiesību atziņām. Tātad dinamiskā iztulkošana metodoloģiski balstās uz teleoloģiskās un salīdzinošās metodes izmantošanu, iztulkojot Satversmē ietvertos jēdzienus u atbilstoši mūsdienu demokrātiskas tiesiskas valsts izpratnei.

Šai metodei ir robežas, kas skaidrojams ar Satversmes grozīšanas iespēju, ja interpretācijas ceļā nevar atrisināt kādu jautājumu. Šo ierobežojumu nosaka tiesību piemērotāja padotība likumam un tiesībām un varas dalīšanas princips. Abi šie principi liedz Satversmes iztulkošanas ceļā risināt politiskus jautājumus, kuri būtu izlemjami demokrātiski leģitīmā likumdošanas procesā. Te iezīmējas tiesas pašierobežošanās princips, juridiski korekti nosakot interpretācijas robežu.

Dinamiskās metodes nepieciešamību nosaka vajadzība nodrošināt Satversmes attīstību un atbilstību mūsdienu tiesiskajai sistēmai, ielasīt Satversmes normās aktuālu jēgu un mērķi, negrozot Satversmes tekstu. Šādi Satversme tiek aplūkota kā dinamisks dokuments (living constitution), kas attīstās līdzī laikaam. Dinamiskā iztulkošana ļauj ņemt vērā pārmaiņas sabiedrības dzīvē, pieejamo tehnoloģiju un zinātnes sasniegumu iespējas un juridiskās domas attīstību Rietumu tiesību tradīcijā. Šīs metodes izmantošana mazina vajadzību pēc Satversmes grozījumu izdarīšanas. Līdzīgi Eiropas Cilvēktiesību tiesa dinamiski interpretē Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvenciju.

3 punkti: par atbildi, kurā ietverti visi atbildes kodola elementi: metodes raksturojums ar atsauci uz salīdzinošo palīgmehānismu (1 punkts), metodes robežas (1 punkts) un nepieciešamība (1 punkts).

2 punkti: par atbildi, kurā trūkst kāda no kodola elementiem: piemēram, raksturota dinamiskā iztulkošanas metode un pamatota tās nepieciešamība, taču nav paskaidrotas šīs metodes robežas, vai dinamiskās iztulkošanas metodes raksturojumā nav atsauces uz salīdzinošo palīgmehānismu.

1 punkts: par atbildi, kurā ietverts tikai viens no kodola elementiem vai fragmentāru atbildi, no kuras var nolasīt zināšanas par dinamisko iztulkošanas metodi un tās nepieciešamību.

Kompensējošs punkts: ja sniegts salīdzinājums ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas pieeju ECPK interpretācijai.

- 2. komponente

Salīdzinošā metode ir tiesību normu interpretācijas palīgm metode, tā ir sistēmiskās iztulkošanas paplašināšana un sniedz dziļāku (pārlicinošāku) pamatojumu teleoloģiskās metodes rezultātiem, visbiežāk izmantota dinamiskās iztulkošanas ietvaros.

Ar šo metodi tiesību normas jēga tiek noskaidrota, analizējot līdzīgu normu tiesisko reglamentāciju ārpus nacionālās tiesību sistēmas un šo normu piemērošanas praksi. Noskaidrojot kāda jēdziena nozīmi, tiek salīdzināta attiecīgu vai līdzīgu jēdzienu satura iztulkošana, atrodot kopīga satura elementus, kas var tikt pārnesti uz attiecīgo jēdzienu.

Tā kā Satversme vēsturiski un ideoloģiski ir piederīga Rietumu tiesību lokam, par salīdzināšanas orientieri tās iztulkošanā izmanto šim tiesību lokam piederīgo demokrātiski tiesisko valstu vērtības un normas. Šajā ziņā primāri orientējas uz Eiropas Savienības dalībvalstu tiesībām un kopējām konstitucionālajām tradīcijām, it īpaši pamattiesību aizsardzības jomā, kā arī Eiropas Padomes (jo īpaši Eiropas Cilvēktiesību tiesas) attīstītajiem standartiem un Eiropas Savienības tiesas atziņām.

Tā kā Latvija atrodas vācu tiesību telpā, izmantojamas Vācijas, Austrijas un arī Šveices tiesiskajās sistēmās attīstītās atziņas, Var būt noderīgi reģiona demokrātisko kaimiņvalstu pieredze, risinot salīdzināmas problēmas un meklējot risinājumus (visupirms Igaunija un Lietuva, arī Polija).

3 punkti: par atbildi, kurā ietverti abi tās kodola elementi: salīdzinošās palīgmēodes raksturojums (1 punkts) un orientiera norāde (2 punkti).

Attiecībā uz orientieri: nav nepieciešama pilnīgi precīza atbilde, bet jābūt skaidrai izpratnei: 1 punkts, ja uzrāda orientāciju uz Rietumu tiesību loku un īpaši kontinentālo Eiropu (īpaši ģermāņu grupu), 1 punkts – ja norāda uz ES un ECT reģionālo ietvaru.

2 punkti: par atbildi, kurā fragmentāri/nepilnīgi skaidroti abi kodola elementi vai pilnīgi izskaidrota orientiera izvēle.

1 punkts: par atbildi, kurā ietvertas fragmentāras/nepilnīgas atbildes uz abiem kodola elementiem.

- 3. komponente

Īpašs iztulkošanas paņēmiens, kad Satversmes normas satura noskaidrošanā izmanto starptautiskās saistības. Satversme tiek iztulkota tā, ka starptautiskās saistības ir Satversmē ietverts tiesību apjoms un netiek noteikts zemāks Satversmes standarts, kā prasītu starptautiskās saistības. Tāpat nevar veidot pretrunas arī ar Eiropas Savienības tiesībām kā specifisku režīmu. Satversmes 8. nodaļā nostiprinātās pamattiesības atbilstoši Satversmes 89. pantam interpretējamās atbilstoši starptautiskajām cilvēktiesību normām un to piemērošanas praksei.

Metodes tiesiskais pamats – attiecīgi Satversmes tiesas spriedumi un Satversmes 68. un 89. pants, kā arī, iespējams, Neatkarības deklarācijas 1. punkts.

Nepieciešamība – tiesību sistēmas harmonija, pretrunu novēršana starptautiskajām saistībām un Satversmi, personas pamattiesību pienācīga aizsardzība un starptautisko saistību pilnvērtīga īstenošana.

Piemērs par atvērtības principa īstenošanu var tikt sniegts plaši: var atsaukties uz interpretācijai izmantojamiem starptautisko tiesību normām (Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija u.c.), šo normu piemērošanas praksi (Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumi u. c.) vai konkrētu Satversmes normu interpretāciju atbilstoši starptautisko tiesību normām. Piemēram, Satversmes 92. panta nostiprināto tiesību uz taisnīgu tiesu saturs atklājams, ņemot vērā Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. pantu, kā to interpretējusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa.

4 punkti: par atbildi, kurā ietverti visi tās kodola elementi: metodes apraksts un robežas (1 punkts), pamats (1 punkts) un nepieciešamība (1 punkts), kā arī piemērs (1 punkts).

3 punkti/2 punkti: par atbildi, kura sniegts nepilnīgs metodes apraksts bez piemēra, vai nepilnīgs apraksts ar piemēru.

1 punkts: par fragmentāru metodes aprakstu bez piemēra, kas ļauj konstatēt vispārīgas izpratnes esamību.

Kompensējošs punkts var tikt piešķirts par norādi uz to, ka šī metode sasaucas ar monisma doktrīnu, atbilstoši kurai Latvijas Republikai saistošās starptautisko tiesību normas Latvijā tiek piemērotas tieši vai arī to, ka Satversmes atvērtības princips izmantojams arī Satversmes instrumentālo normu iztulkošanā, lai nodrošinātu Latvijas valsts varas orgāniem piešķirto kompetenču atbilstību Latvijas starptautiskajām saistībām.

Vispārīgas piezīmes

Atbildes uz komponentu jautājumiem vērtējamas sistēmiski, proti, ja atbilde uz kādu no komponentes jautājumiem ietverta cita komponentē, tā vērtējama ar atbilstošu punktu skaitu. Vērā ņemama arī studenta kopējā izpratne par uzdoto jautājumu.

Atbilde, par kuru piešķirams augsts punktu skaits (kopumā vai komponentes ietvaros), ir tāda, kurā ietverti visi atbildes kodola elementi un nav pieļautas iekšējas pretrunas vai aplamības.

Atbilžu vērtēšanā izmantotie avoti (tiem ir tikai indikatīva nozīme vienveidīgas eksāmena darbu vērtēšanas nodrošināšanai):

Jānis Pleps “Satversmes iztulkošana”, Latvijas Vēstnesis, 2012.g.

Jānis Pleps, Edgars Pastars, Ilze Plakane “Konstitucionālās tiesības”, Latvijas Vēstnesis, 2014. g.

2. Par vienu no ievērojamākajiem jauno laiku sākuma konstitucionālo tiesību teorijas pamatlicējiem tiek atzīts Džons Loks (*John Locke, 1632–1704*).

- Atbilstoši Loka teorijai, kāds ir valsts izcelšanās (dibināšanas) mērķis un uz ko balstās cilvēku apvienošanās valstiski organizētā sabiedrībā? (3 punkti).
- Nosauciet Loka valsts varas dalīšanas teorijā raksturotos valsts varas atzarus un īsumā paskaidrojiet, kādas ir to savstarpējās attiecības? (3 punkti).
- Loka ideju ietekmē ir tapusi ASV 1776. gada Neatkarības deklarācija, kurā, cita starpā, ietverts viņa uzskats par to, ka brīvība ir līdzeklis cilvēka augstākā mērķa sasniegšanai. Kas ir šis augstākais mērķis, tiekšanos pēc kura nodrošina cilvēka brīvība? (4 punkti).

Sagaidāmā atbilde:

- 1. komponente

Cilvēku apvienošanās valstiski organizētā sabiedrībā Loks pamato ar sabiedrisko līgumu. Savukārt, valsts nodibināšanas mērķis ir cilvēka dabisko tiesību – dzīvības, brīvības un īpašuma – aizsardzība. Tāpēc valstij ir pienākums ar likumiem nodrošināt visiem brīvību (neaizskarot citu brīvības, īpaši dzīvību).

3 punkti par atbildi, kurā minēta gan sabiedriskā līguma teorija kā cilvēku apvienošanās valstī pamats, gan trīs dabiskās tiesības – dzīvība, brīvība un īpašums, kuru aizsardzība ir galvenais valsts mērķis.

2 punkti par atbildi, ja raksturota tikai sabiedriskā līguma teorija vai tikai trīs dabiskās tiesības.

1 punkts par fragmentāru atbildi, no kuras tomēr noprotams cilvēku apvienošanās valstī līgumiskais pamats un / vai zināmu dabisko tiesību pastāvēšana, kuru aizsardzība ir valsts dibināšanas mērķis.

- 2. komponente

Loks rakstīja, ka valstī pastās trīs varas atzari: likumdošanas vara, izpildvara un federatīvā vara. Augstākā vara ir likumdošanas vara, kurai ir pakļautas abas pārējās. Tomēr arī tai nav un nevar būt absolūtas patvaļas pār cilvēku dzīvību un īpašumu. Likumdevējs savu likumdošanas varu nedrīkst nodot nevienam citam. Cilvēki nedrīkst tikt pakļauti nevieniem citiem likumiem kā tikai tiem, kurus pieņēmuši tie, kurus viņi paši ir izvēlējušies un pilnvarojuši pieņemt likumus.

Likumdevējvara var nedarboties pastāvīgi, tāpēc ir nepieciešama pastāvīga izpildvara, kas rūpējas par pieņemto likumu īstenošanu. Šīs abas varas ir strikti jānodala. Jāpiezīmē, ka atsevišķa – no izpildvaras nodalāma tiesu vara Loka teorijā netiek akcentēta. Tiek atzīta arī izpildvaras prerogatīva rīkoties pēc saviem ieskatiem (ārpus likuma), ja tas ir nepieciešams vispārējam labumam.

Federatīvā vara rūpējas par sabiedrības drošību un interesēm ārlietās jeb starptautiskajās attiecībās. Arī tā ir pakļauta likumiem, kurus pieņēmusi likumdevējvara. Tā parasti atrodas tās pašas personas rokās, kas īsteno izpildvaru.

3 punkti par atbildi, kas raksturo iepriekšminēto, tai skaitā akcentē, ka primāri svarīgi ir nošķirt likumdevējvaru no izpildvaras, kā arī piemin federatīvo varu kā Loka nosaukto trešo valsts varas atzaru.

2 punkti par atbildi, kurā daļēji, bet bez kļūdām raksturota Loka izpratne par valsts varas dalīšanu. Piemēram, nav minēts, ka likumdošanas varai ir pakļautas abas pārējās varas, nav minēts, ka likumdevēja vara nav neierobežota vai arī nekas nav teikts par izpildvaras prerogatīvām.

1 punkts par fragmentāru atbildi, no kuras var noprast, ka Loks uzskatīja par nepieciešamu valsts varas dalīšanas īstenošanu, primāri nodalot likumdevējvaru no izpildvaras.

- 3. komponente

Cilvēka augstākais mērķis ir laime, jebkas cits (brīvība, taisnīgums, cilvēka cieņa, gods utt.) ir tikai līdzeklis tās sasniegšanai.

ASV Neatkarības deklarācijā (1776) ierakstītas tiesības tiekties pēc laimes – “visi cilvēki ir radīti vienādi, viņu Radītājs viņiem ir piešķīris noteiktas neatņemamas tiesības, starp kurām ir dzīvība, brīvība un tiekšanās pēc laimes.”

Loks uzskatīja, ka daba cilvēku apveltījusi ar tieksmi pēc laimes un pretīgumu pret ciešanām. Tie ir iedzimti un praktiski principi. Lielā uzskatu daudzveidība par morāles likumiem patiesībā izriet no cilvēku daudzveidīgajiem priekšstatiem par laimi. Brīvība ir nepieciešama, lai cilvēks spētu sekot savam priekšstatam par laimi.

ANO Ģenerālā asambleja tiekšanos pēc laimes ir atzinusi par fundamentālu cilvēka mērķi un aicinājusi valstis veikt pasākumus, kas vērsti uz ilgtspējīgu laimi un labklājību.

4 punkti par atbildi, kurā nosaukta cilvēka laime kā augstākais mērķis un kuras sasniegšanas nepieciešamais priekšnosacījums ir brīvība; izskaidrots, kāpēc valstij jānodrošina tieši brīvība un nevis jānosaka jau gatavs laimes priekšstats jeb visiem viens “laimes standarts”, var būt pieminēta tolerances nozīme un nepieciešamība valsti nošķirt no baznīcas; ir komentēta Loka uzskatu ietekme uz Tomasu Džefersonu, kurš tiek uzskatīts par ASV Neatkarības deklarācijas autoru; var būt minēts plašāks konteksts laimes izpratnei, piemēram, Aristoteļa uzskati par laimi kā augstāko labumu vai arī Latvijas valsts himnas teksts, kurā ir atsauce uz laimi kā mērķi u.tml.

3 punkti par atbildi, kurā nosaukta cilvēka laime kā augstākais mērķis un izskaidrota brīvības nozīme tās sasniegšanā; ir rakstīts, ka ASV Neatkarības deklarācijā līdzās dzīvībai un brīvībai ir ierakstītas tiesības tiekties pēc laimes.

2 punkti par atbildi, kurā nosaukta cilvēka laime kā augstākais mērķis, bet nav skaidrota brīvības nozīme tās sasniegšanai, ne arī komentēta tās iekļaušana ASV Neatkarības deklarācijā.

1 punkts par atbildi, kurā laime kā augstākais mērķis ir minēta, bet tiesības tiekties uz laimi nav izvērsti skaidrotas vai komentētas.

Vispārīga piezīme

Atbilde, par kuru piešķirams augsts punktu skaits (kopumā vai komponentes ietvaros), ir tāda, kurā ietverti visi atbildes kodola elementi un nav pieļautas iekšējas pretrunas vai aplamības.

Atbilžu vērtēšanas palīgmateriāli (kuriem ir tikai indikatīva nozīme):

- Divi traktāti par valdību (Second Treatise of Government), 95.§, 123. §, 124-127. §, 131. §, 142.§.; 143-148.§, 159.-160.§.

- Loks, Dž. Par īpašumu un valdību. No: Boazs D. Pasaules filozofiskā doma labklājības formulas meklējumos. Rīga: Turība, 2006, 118.-125. lpp.
- Loks, Dž. Eseja par cilvēka sapratni, I grāmata, 3.nodaļa, 3.§, 6.§, 2. grāmata 21. nodaļa, sākot no 41. lpp. līdz nodaļas beigām.
- Kriviņš, A. Tiesību jēdziens un būtība. Rīga: Autorizdevums, 2020, 41., 42. lpp.
- Lazdiņš, J. Jānis Pliekšāns' (Rainis) "Formula of Happiness". Juridiskā zinātne, No. 13, 2020, 153., 154. lpp.
- Birģelis, M. Laimes un taisnīguma kolīzija tiesību zinātnē. Jurista Vārds, 15.02.2021.

3. 1889. gada 9. jūlija likums par tiesu reformu Baltijas guberņās noteica, ka uz Baltijas guberņām tiek attiecināts 1864. gada 20. novembra Nolikums par tiesu iestādēm un procesuālo tiesību nolikumi.

- Kāds bija 1864. gada tiesu reformas mērķis? (3 punkti).
- Kāda bija Baltijas guberņu tiesu iekārta pēc 1889. gada? (3 punkti).
- Vai Baltijas guberņās 1889. gadā ieviestā tiesu iekārta bija savienojama ar Latvijas Republikas valsts ideju un kas par to liecina? (4 punkti).

Sagaidāmā atbilde:

- 1. komponente

Tiesu reformas mērķis bija nodalīt administratīvo, policijas un tiesu varu. Tādējādi tiktu radīta neatkarīga tiesu vara, kas sekmētu likumības nostiprināšanos un cieņu pret likumu.

Papildus tam tiesu reformas motīvi Baltijas guberņās bija saistīti ar vēlmi centralizēt valsts varu un īstenot rusifikācijas politiku.

3 punkti par atbildi, kas skaidri norāda uz mērķi izveidot/radīt neatkarīgu tiesu varu un satur norādi uz valsts centralizācijas/vienotības politikas īstenošanu tiesu varas jomā. Pozitīvi, bet ne obligāti iekļaujama atbildes sastāvdaļa, būtu norāde uz rusifikācijas politikas īstenošanu (aspekts ņemams vērā, ja grūti izšķirties par to, vai autoram piešķirt 3 punktus par atbildi vai mazāk).

2 punkti par atbildi, ja ir norādīts tikai viens no iepriekšminētajiem aspektiem, proti, tikai norāde uz neatkarīgas tiesu varas izveidošanu/radīšanu, lai sekmētu likumības nostiprināšanu un cieņu pret likumu vai norāde uz valsts centralizācijas/vienotības politikas īstenošanu tiesu varas jomā, šajā gadījumā norādot arī uz rusifikācijas politiku.

1 punkts par atbildi, no kuras var noprast, ka autoram ir izpratne par uzdoto jautājumu.

- 2. komponente

Pēc likuma tiesu vara piederēja (tiesības spriest tiesu bija) miertiesām un vispārējām tiesām. Bez tam speciāls likums/nolikums noteica zemnieku (pagasta) tiesas iekārta. Līdz ar to atbilstoši uzdotam jautājumam tiesu iekārta būtu jāapraksta šādi:

- vispārējās tiesas – apgabaltiesa (kā pirmās instances tiesa), tiesu palāta (kā apelācijas tiesa) un Valdošais Senāts kā augstākā kasācijas tiesa.
- miertiesas (pirmā instance) un miertiesnešu sapulces (otrā instance)
- pagasta tiesa (pirmā instance) un pagasta virstiesā (otrā instance)

3 punkti par atbildi, kas pēc būtības pareizi apraksta tiesu iekārtu, norādot uz tiesu instanču pastāvēšanu. Piemēram, minētas zemnieku (pagasta) tiesas, bet nav izdalīta pagasta virstiesā vai minētas miertiesas, bet nav norādes uz miertiesnešu sapulci. Lietu piekritība konkrētām tiesām nav jāvērtē.

Par nepareizu atbildi jāuzskata tāda atbilde, kur pēc būtības sajauktas vispārējo tiesu iekārta ar miertiesām vai zemnieku (pagasta) tiesām vai zemnieku (pagasta) tiesu iekārta ar miertiesu iekārtu (piemēram, norādīts, ka miertiesā bija pirmā instance un apgabaltiesā otrā instance (apelācijas instance) u.tml.), vai atbilde nesatur norādi vispār uz vispārējām tiesām.

2 punkti par atbildi, kurā tiesu iekārta raksturota nepilnīgi, proti, nav norādes vispār uz miertiesu vai zemnieku (pagasta) tiesu iekārtu. Par nepareizu atbildi jāuzskata arī tāda atbilde, kur nav minēta vispārējo tiesu iekārta vai pēc būtības sajaukta vispārējo tiesu iekārta ar miertiesu iekārtu vai zemnieku (pagasta) tiesu iekārtu u.tml.

1 punkts par atbildi, no kuras var noprast, ka autoram ir izpratne par uzdoto jautājumu.

- 3. komponente

Jā, bija savienojama. Par to liecina fakts, ka Latvijas Republikā šī tiesu iekārta tika pārņemta ar atsevišķiem grozījumiem un papildinājumiem. Atbilstoši Latvijas Tautas Padomes 1918. gada 6. decembrī pieņemtajam Pagaidu nolikumam par Latvijas tiesām un tiesāšanas kārtību (Tiesu pamatlikumam) “Latvijas tiesas un ar viņām saistītās iestādes darbojas pēc tiem vietējiem un Krievijas likumiem, kādi priekš Latvijas bija spēkā līdz 24. oktobrim 1917. gadā” (pēc vecā laika skaitīšanas stila) (1. pants), t.i., līdz boļševiku/lielinieku nākšanai pie varas bij. Krievijā.

Pēc būtības tika saglabāta vispārējo tiesu iekārta – apgabaltiesa, tiesu palāta un Senāts. Protams, tiesu palāta un Senāts atradās Rīgā, nevis Sanktpēterburgā. Tomēr zemāko tiesu iekārta piedzīvoja zināmus pārgrozījumus. Tika likvidēta miertiesu apelācijas instance – miertiesnešu sapulce, tās vietā apelācijas funkciju uzdodot apgabaltiesām (apgabaltiesas vienlaicīgi bija pirmās un otrās instances tiesas). Tāpat tika likvidēta zemnieku virstiesā, kuras uzdevumi tika nodoti miertiesai.

4 punkti par atbildi, kurā pēc būtības dota atbilde saskaņā ar vadlīnijām, norādot uz to, ka bij. Krievijas laikā pastāvējusī tiesu iekārta bija savienojama ar Latvijas valsts ideju.

3 punkti par atbildi, kurā norādīts uz to, ka bij. Krievijas laikā pastāvējusī tiesu iekārta bija savienojama ar Latvijas valsts ideju. Tomēr atbilde satur zināmus trūkumus. Piemēram, nav norādīts uz miertiesnešu sapulci vai pagasta virstiesu likvidēšanu, vai apgabaltiesu jauno kompetenci, vai atbilde satur citus līdzīgus nosacītus trūkumus.

2 punkti par atbildi, kurā norādīts uz to, ka bij. Krievijas laikā pastāvējusī tiesu iekārta bija savienojama ar Latvijas valsts ideju. Tomēr pamatojums ir ar trūkumiem.

1 punkts par atbildi, no kuras var noprast, ka autoram ir izpratne par uzdoto jautājumu.

Vispārīga piezīme

Atbilde, par kuru piešķirams augsts punktu skaits (kopumā vai komponentes ietvaros), ir tāda, kurā ietverti visi atbildes kodola elementi un nav pieļautas iekšējas pretrunas vai aplamības.

Atbilžu vērtēšanas palīgmateriāli (kuriem ir tikai indikatīva nozīme):

- Lazdiņš, J. Krievijas impērijas 1864. gada Tiesu reforma un tās nozīme Baltijas guberņās un vēlāk Latvijā. No: Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika. LU 72. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 59., 60., 64. lpp. Pieejams: https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Jur-konf-72_2014_Ties-efekt-piem.pdf
- Lazdiņš, J. Tiesu vara. No: Latvijas valsts tiesību avoti. Valsts dibināšana – neatkarības atjaunošana. Dokumenti un komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 299., 300. lpp.
- Kalniņš V., Apsītis R. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture. II. Rīga: Zvaigzne, 1980, 43.–49. lpp.

Praktiskais uzdevums (kāzuss)

1. Norādiet juridiskās metodes, kuras izmantojamas, lai noteiktu, vai Veselības ministrija rīcība bijusi tiesiska! Kurai juridiskajai metodei ir izšķirošā nozīme lietas atrisināšanā? – 1 punkts

Veselības ministrija izmantojusi visas juridiskās metodes, kas nepieciešamas tiesību normu piemērošanai un lēmuma pieņemšanai konkrētajā lietā. Kā tādas noteikti minamas faktiskā sastāva konstruēšana (darbs ar faktiskajiem apstākļiem, būtisko faktisko apstākļu noteikšana), tiesiskā sastāva konstruēšana (piemērojamo tiesību normu meklēšana, tiesību avotu daudzveidības princips), tiesību normu iztulkošana, vispārējo tiesību principu atvasināšana un konkretizācija, subsumcija (juridiskais siloģisms), tiesisko seku noteikšana (konkretizācija), pieņemtā lēmuma pamatojums (argumentācija).

Izšķirošā nozīme ir vispārējo tiesību principu atvasināšanai un konkretizācijai, kas ļauj atpazīt un konkrētajā gadījumā piemērot Latvijas tiesiskajā sistēmā pastāvošu ierobežojumu personas tiesībām saņemt atbildi pēc būtības uz iesniegumu.

2. Vai starp Administratīvā procesa likuma 112.¹ pantu un Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma 10. un 10.¹ pantu pastāv kolīzija, tiesai pēc pieteicēja lūguma izlemjot jautājumu par administratīvās lietas izskatīšanu tiesas sēdē mutvārdu procesā? Kura norma šajā gadījumā un kāpēc būtu piemērojama? Kā piemērojamās normas izvēli ietekmē apstākļi, ka valstī ir izsludināta ārkārtējā situācija? – 1 punkts

Starp minēto likumu tiesību normām pastāv kolīzija, Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma 10. un 10.¹ pantā paredzot citādu attiecīgā jautājuma risinājumu, kā to paredz Administratīvā procesa likuma 112.¹ pants.

Atbilstoši Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma 10. pantam lietas izskatīšanu mutvārdu procesā tiesas sēdē nepieciešamības gadījumā nosaka pati tiesa, par pamata lietas izskatīšanas formu nosakot rakstveida procesu. Savukārt Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma 10.¹ pants paredz, ka par mutvārdu procesu tiesas sēdē atzīstama videokonference – attālināta tiesas sēdes organizācijas

forma, kad tiesa un lietas dalībnieki vienlaikus neatrodas vienā telpā klātienē. Tas atšķiras no Administratīvā procesa likuma 112.¹ panta, kas paredz obligātu mutvārdu procesu tiesas sēdē, ja to prasa pieteicējs.

Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma 10. un 10.¹ pantā ietvertais regulējums uzskatāms par speciālu normu iepretim Administratīvā procesa likuma 112.¹ pantā ietvertajam regulējumam, kas noteikts konkrētam mērķim – “valsts apdraudējuma novēršanai un pārvarēšanai Covid-19 infekcijas izplatības laikā” (likuma 1. pants). Pastāvot Covid-19 infekcijas izplatībai un esot šim likumam spēkā esošam, tā normas piemērojamas kā speciālās tiesību normas iepretim citos likumos noteiktajam.

Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma normu piemērošana nav saistīta ar ārkārtējās situācijas izsludināšanu valstī – likuma normas piemērošanai speciālā tiesiskā režīma – ārkārtējās situācijas pastāvēšana nav nepieciešama un tiesiski prasīta.

3. Vai un kāpēc varētu būt pamatots Kristapa Apaliņa viedoklis, ka Administratīvā procesa likuma 112.¹ pantam ir augstāks juridiskais spēks kā Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma normām – 1 punkts

Šāds viedoklis nav pamatots. Administratīvā procesa likuma normu, tostarp arī 112.¹ panta, juridiskais spēks ir tāds pats kā Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma normām. Abus likumus pieņēmis viens un tas pats likumdevējs – Saeima – vienā un tajā pašā procedūrā (likumdošanas procesā) kā parastos (vienkāršus) likumus. Tāpēc normatīvo tiesību aktu hierarhijā abi likumi ievietojami vienā līmenī (tajos ietvertajām tiesību normām ir vienāds juridiskais spēks).

4. Kādi tiesību avoti un kāpēc ir izmantojami tiesību uz taisnīgu tiesu ierobežojuma samērīguma izvērtēšanā? Vai noteiktie ierobežojumi neskar tiesību uz taisnīgu tiesu kodolu? – 1 punkts

Šajā gadījumā izmantojams Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma 10. un 10.¹ pants kā patstāvīgs tiesību avots (tiesību pamatavots – normatīvs tiesību akts (likums)) un iespējamie tiesību palīgavoti šo normu satura noskaidrošanai (doktrīna, judikatūra, sagatavošanas materiāli u.c.), lai konstatētu ierobežojuma tiesisko pamatu (noteikts ar likumu) un likumdevēja mērķi, kādēļ regulējums ticis pieņemts.

Tāpat veicama vispārējo tiesību principu (patstāvīgs tiesību avots, subsidiārs (papildus) tiesību avots) atvasināšana un konkretizācija, lai noteiktu, vai ierobežojumam ir leģitīms mērķis, kas to attaisnotu.

Samērīguma pārbaudē noskaidrojuma ierobežojuma piemērotība (ar konkrēto līdzekli var sasniegt leģitīmu mērķi), vajadzība (nav citu tikpat efektīvu līdzekļu leģitīma mērķa sasniegšanai) un atbilstību (proporcionalitāti – sabiedrības kopējais ieguvums ir lielāks nekā personai noteiktais ierobežojums). Te izmantojami vispārējie tiesību principi un to satura konkretizācijai noderīgie tiesību palīgavoti (saturiski lietderības apsvērumi, judikatūra, doktrīna, sagatavošanas materiāli u.c.).

Pie tiesību uz taisnīgu tiesu kodola varētu piederēt personas tiesības prasīt tās tiešu uzklauššanu tiesas sēdē mutvārdos vismaz vienā tiesas instancē. Šādu garantiju faktiski paredz Administratīvā procesa likuma 112.¹ pants. Vienlaikus to neizslēdz arī Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma 10.¹ pants. Videokonferences režīmā ir iespējams nodrošināt visas tās pašas procesuālās iespējas, kuras pieejamas klātienē formātā, visiem vienlaikus atrodoties vienā telpā. Tiesību uz taisnīgu tiesu kodolā pavisam noteikti neietilpst konkrēta klātienē formāta pieprasīšana. Šajā kāzusā tiesnesis bija noteicis mutvārdu procesā tiesas sēdi, izmantojot videokonferenci. Tādā veidā nav skarts tiesību uz taisnīgu tiesu kodols.

5. Raksturojiet Valsts prezidenta Egila Levita runu Satversmes tiesas gada atklāšanā kā tiesību avotu! Vai un kā to iespējams izmantot tiesību piemērošanā? – 1 punkts

Valsts amatpersonu, īpaši valsts galvas, publiskas uzstāšanās un runas var tikt izmantotas kā tiesību palīgavots (iespējama detalizētāka norāde pēc docentes Diānas Apses klasifikācijas – ka tas ir tiesību piemērošanas palīglīdzeklis) tiesību normu interpretācijai un valsts prakses un nostājas kādā tiesību jautājumā noskaidrošanā. Īpaši tas ir gadījumos, kad attiecīgā amatpersona vienlaikus ir profesionāls un atzīts tiesībzinātnieks un attiecīgās jomas autoritāte. Tomēr uzsverams, ka šāda valsts amatpersonas runa vai publiska uzstāšanās nav tiesību doktrīna – tas ir cita tipa tiesību palīgavots.

Šāda runa ir tiesību palīgavots (tiesību piemērošanas palīglīdzeklis), kurā ietvertās atziņas var izmantot tiesību normu iztulkošanā, kā arī vispārējo tiesību principu konkretizācijai vai vispārējam ieskatam par tiesiskās sistēmas tiesībpolitisku nostāju kādā tiesību jautājumā. Noskaidrojot paš aizsargājamos demokrātijas principa saturu un piemērojamību, šāda atsauce var tikt veikta.

6. Kādi vispārējie tiesību principi ir minēti Veselības ministrijas atbildē Kristapam Apaliņam, no kā tie tiek atvasināti un kā tie ietekmē lietas rezultātu? – 1 punkts

Veselības ministrija norādījusi uz vairākiem vispārējiem tiesību principiem, kas attaisno noteikto ierobežojumu tiesībām saņemt atbildi pēc būtības uz iesniegumu: paš aizsargājamos demokrātijas princips, tiesību ļaunprātīgas (negodprātīgas) izmantošanas aizlieguma princips, demokrātiskas iekārtas princips, samērīguma princips.

Atbilstoši Satversmes tiesas pastāvošai judikatūrai vispārējie tiesību principi Latvijas tiesiskajā sistēmā tiek atvasināti no pamatnormas demokrātiska tiesiska valsts. Varētu būt iespējamas arī norādes, atsaucoties uz sākotnējo Satversmes tiesas praksi, ka vispārējie tiesību principi tiek atvasināti no Satversmes 1.pantā ietvertā demokrātiskas republikas jēdziena. Svarīgi, ka skaidri saskatāma piesaiste demokrātiskas tiesiskas valsts konceptam.

Šajā gadījumā ar šo vispārējo tiesību principu palīdzību tiek konkretizēts tiesiskajā sistēmā pastāvošs ierobežojums personas tiesībām saņemt atbildi pēc būtības uz iesniegumu un attiecīgais pamattiesību ierobežojums tiek attaisnots (tiek pierādīta leģitīma mērķa pastāvēšana un samērīguma ievērošana).

7. Vai un kāpēc Veselības ministrijai un Kristapam Apaliņam ir saistošas Augstākās tiesas Senāta spriedumos ietvertās judikatūras atziņas? – 1 punkts

Augstākās tiesas Senāta judikatūra formāli nav vispārsaistoša un tā nav patstāvīgs tiesību avots Latvijas tiesiskajā sistēmā. Vienlaikus taisnīguma, tiesiskās vienlīdzības un tiesiskās drošības (noteiktības, paredzamības) princips prasa, lai tiesību normas tiktu piemērotas vienvēidīgi un paredzami. Piemērojot tiesību normas, iestādes un tiesas ievēro un ņem vērā pastāvošo judikatūru. Arī privātpersonai, nosakot piemērojamo tiesību normas saturu, ir jāievēro pastāvošā judikatūra, kas izmantojama kā tiesību palīgavots.

8. Nosauciet un sakārtojiet tiesību avotus, kurus varētu izmantot Administratīvās rajona tiesas tiesnesis, izlemjot Kristapa Apaliņa lūgumu par lietas izskatīšanu mutvārdu procesā klātienē, shēmā pēc vispārsaistošā spēka kritērija un pēc piederības pie kontinentālās Eiropas tiesību saimes kritērija! – 1 punkts

Vispārējie tiesību principi (piemēram, tiesības uz taisnīgu tiesu, samērīguma princips, tiesu neatkarības princips, arī visas izmantojamās juridiskās metodes) – patstāvīgs tiesību avots (pēc vispārsaistošā spēka kritērija), papildu (subsidiārs) tiesību avots (pēc piederības kritērija).

Normatīvie tiesību akti (piemēram, Eiropas Cilvēktiesību konvencija, Satversme, Administratīvā procesa likums u.c.) – patstāvīgs tiesību avots (pēc vispāršaistošā spēka kritērija), tiesību pamatavots (pēc piederības kritērija).

Satversmes tiesas prakse (judikatūra) – patstāvīgs tiesību avots (pēc vispāršaistošā spēka kritērija), papildu (subsidiārs) tiesību avots (pēc piederības kritērija).

Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse (judikatūra) – patstāvīgs tiesību avots (pēc vispāršaistošā spēka kritērija), papildu (subsidiārs) tiesību avots (pēc piederības kritērija).

Tiesību doktrīna (piemēram, Satversmes un Administratīvā procesa likuma komentāri, zinātniski raksti un mācību grāmatas konstitucionālo tiesību un cilvēktiesību jomā) – tiesību palīgavots (pēc vispāršaistošā spēka kritērija).

Administratīvo tiesu judikatūra, īpaši Augstākās tiesas Senāta judikatūra – tiesību palīgavots (pēc vispāršaistošā spēka kritērija).

Normatīvo tiesību aktu sagatavošanas materiāli – tiesību palīgavots (pēc vispāršaistošā spēka kritērija).

Rekomendācijas un ieteikumtiesības (soft law) tiesību uz taisnīgu tiesu apjoma noteikšanai – tiesību palīgavots (pēc vispāršaistošā spēka kritērija).

9. Vai un kāpēc Veselības ministrijas un Administratīvās rajona tiesas pieņemtie lēmumi, attiecīgi ierobežojot Kristapa Apaliņa tiesības saņemt atbildi pēc būtības un gribu noskaidrot patieso situāciju par Covid-19 pandēmiju mutvārdu procesā klātienē, ir taisnīgi? – 1 punkts

Jā, ir taisnīgi. Tiesību normu piemērošanā taisnīguma jēdziens nav aplūkojams abstrakti politiski kā subjektīva personiska novērtējuma kategorija, bet kontekstā ar tiesiskumu – vai attiecīgie lēmumi ir tiesiski, ko iespējams noskaidrot objektīvi, izmantojot konkrētas juridiskās metodes.

Abos gadījumos tie noteikti ar spēkā esošu tiesību normu, tiem ir leģitīms mērķis un tie ir samērīgi. Ar augstākās kritikas (tiesību normas konstitucionalitātes pārbaudes) palīdzību var pārliecināties par attiecīgā regulējuma atbilstību Satversmei un demokrātiskas tiesiskas valsts vispārējiem tiesību principiem.

Augstākā kritika (tiesību normas konstitucionalitātes pārbaude) ir juridiskā metode demokrātiskā tiesiskā valstī, kas ļauj tiesību piemērotājam juridiski novērtēt regulējuma taisnīgumu.

Tāpat lēmumu pieņemšanā iestāde un tiesa izdarījusi nepieciešamo situācijas novērtējumu, sniegusi savu lēmumu pamatojumu un veikusi personas tiesību līdzsvarošanu ar sabiedrības kopējām interesēm atbilstoši tiesību normām, kas nav pretrunā ar Satversmi un demokrātiskas tiesiskas valsts vispārējiem tiesību principiem. Iestāde un tiesa pienācīgā procesā ir pieņēmusi tiesisku lēmumu konkrētos apstākļos, sniedzot tā pamatojumu. Ja šie lēmumi ir tiesiski un lietā piemērojamas tiesību normas ir konstitucionālas, demokrātiskā tiesiskā valstī ir nodrošināts arī taisnīgums.

Šaubu gadījumā var pārliecināties, vai lietas risinājums nav nesavietojamā (ekstrēmā) pretrunā ar taisnīguma prasībām (Radbruha formula), bet šis nav tāds gadījums.

10. Ar kādām juridiskajām metodēm noskaidrojams pašaisargājošas demokrātijas koncepta saturs? Kādus citus tiesību avotus var izmantot šim mērķim? – 1 punkts

Pašaisargājošas demokrātijas koncepts ir demokrātiskas tiesiskas valsts vispārējs tiesību princips, kas pastāv kā vispāršaistoša un tieši piemērojama tiesību norma Latvijas tiesiskajā sistēmā. Vispārēja tiesību principa saturs nosakāms ar vispārēja tiesību principa konkretizācijas metodi.

Vispārēja tiesību principa satura noskaidrošanā var izmantot jau iepriekš attīstītās tiesību doktrīnas, judikatūras (īpaši Satversmes tiesas un Augstākās tiesas, arī pārnacionālo tiesu, piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas) un iestāžu prakses atziņas, arī salīdzināmo tiesību kontekstā radniecisku tiesisko sistēmu doktrīnas un judikatūras atziņas un citus tiesību palīgavotus.